

ОСОБЛИВОСТІ РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ

Предметом аналізу в статті є проблеми "рейдерства" в Україні. Розглянуті особливості даного процесу в нашій країні. Визначені можливі шляхи рішення цієї проблеми.

The problems of "raider" in Ukraine are the article of analysis in the article. The features of the given process in our country are considered. The possible ways of decision of this problem are certain.

Останнім часом в Україні однією з проблем управління підприємствами стали так звані корпоративні конфлікти пошук рішення яких придбав велику актуальність. В практичному житті корпоративні конфлікти приймають найрізноманітніші форми, нерідко завдаючи серйозного збитку і самим їх учасникам, і суспільству в цілому. Одною з причин виникнення корпоративних конфліктів став нинішній етап переділу власності, який характеризується зміною неефективних власників підприємств і перерозподілом активів між групами, що успішно розвиваються. Перш за все, воно направлено на вибудовування технологічних ланцюжків, вертикальну інтеграцію підприємств з подальшим розвитком і самостійним управлінням або продажем бізнесу зацікавленому інвестору. При цьому використовуються технології прямого придбання, договірної розділу, недружнього поглинання. Одним з найрозповсюджених на сьогодні агресивних методів перерозподілу власності є так зване недружнє поглинання або „рейдерство” - це, фактично, нелегітимне встановлення контролю над фінансами і іншими активами підприємства.

Сьогоднішні „рейди” - це не тільки особиста проблема підприємств, що вже стали їх жертвами. Вона поступово переростає в макроекономічну, бо істотно знижує і без того невисоку інвестиційну привабливість України. Адже жоден розсудливий іноземець не стане ризикувати своїми капіталами, знаючи, що відразу може їх позбутися. Та і наші громадяни вважатимуть за краще тримати гроші «в панчосі», а не вкладати у вітчизняну економіку. Тому питання вирішення цієї проблеми в останні роки є дуже актуальною.

В статті ми спробуємо розглянути особливості так званого „недружнього поглинання” або „рейдерства” в нашій країні, причини виникнення та шляхи вирішення цієї проблеми.

Над проблемою корпоративних конфліктів працювали і працюють багато вчених-економістів та практиків серед яких : Е.П. Губіна., С. Кравченко, С.Д. Могілевський, Р.Позер, І. Редькін, О.Н. Сиродоеві та інші.

Отже, визначимо, що ж таке сучасне українське рейдерство? Хто і чому використовує різноманітний адміністративний ресурс для досягнення своїх загарбницьких цілей?

За даними "Антірейдерського союзу підприємців України", протягом останніх чотирьох з половиною років в Україні відбулося близько 2,5 тисяч рейдерських акцій. Цифри, здатні вгнати в тремтіння будь-якого власника. Жах на власників наводять численні публікації в ЗМІ, що розказують про рейдерських захоплення. Складається

відчуття, що рейдерство - мало не головна проблема молодшої української економіки. Але чи так це? В питанні варто розібратися.

Поняття "рейдерство" походить від англійського "raider" (дослівно "пірат"). Тому під рейдерством слід розуміти незаконне поглинання чи захоплення одного суб'єкта господарювання або його власності іншим із застосуванням корупції та насильства [1]. Захоплення підприємства або використання щодо нього рейдерства слід відрізнити від спорідненого з ним поняття корпоративного права "поглинання або злиття підприємств".

Витоки проблеми, що розглядається, беруть початок з некоректної приватизації, коли підприємства стали власністю так званих стратегічних інвесторів. Такими вважалися фірми, що займаються продажем продукції цих підприємств. Це не виробники, відомі на світовому ринку, а банальні торговці.

Слід зазначити, що в нашій країні рейдерство здійснюється не у виробничих, а в спекулятивних цілях: найапетитнішим активом в цих випадках частіше за все виступає не стільки власне чужий бізнес, скільки нерухомість в тому ж місті Києві або інших промислово-перспективних українських містах, що належить майбутньому підприємству-жертві. При цьому виробництво просто знищується як непотрібне для рейдерів, хоча країна при цьому втрачає унікальні виробництва. Таким чином, основна риса рейдерства в сучасному сенсі цього слова полягає в порушенні закону, застосуванні тих або інших шахрайських технологій.

Як приклад застосування рейдерських технологій можна навести технологію, застосовану до підприємства, що виробляє продукти харчування, які швидко псуються, і в якого немає складів для зберігання готової продукції, оскільки продукція одразу йде до споживача. При цьому завод має один виїзд з території. Загарбники домовилися з міськводоканалом про проведення позапланового ремонту труб прямо перед в'їздом на завод. Буквально за ніч з'явився котлован, який фактично блокував роботу підприємства. За два тижні завод повністю зупинився, контракти були розірвані з накладенням величезних штрафів. Фінансово ослаблену компанію згодом легко купили за борги [2]. Цей приклад – класика рейдерства.

Отже, специфіка рейдерства в Україні полягає в його напівкримінальному характері. Рейдерів умовно поділяють на "білих", "сірих" і "чорних". Як правило, "біле" рейдерство відноситься до законної діяльності, спрямованої на придбання підприємства. Натомість "чорні" та "сірі" рейдери використовують у своїй діяльності незаконні методи, підробні документи, силове захоплення тощо. Рейдери можуть діяти як у власних інтересах, захоплюючи підприємства з метою перепродажу, так і на замовлення – на користь третіх осіб. "Біле" рейдерство, яке діє методами корпоративного шантажу (greenmail) у рамках чинного законодавства, зустрічається відносно рідко. Коли ж до рук корпоративного шантажиста потрапляє 10-відсотковий пакет акцій компанії, до неї досить часто пред'являються вимоги про проведення позачергових зборів акціонерів. Суттєвим є те, що директори таких компаній (підприємств) рідко йдуть на переговори, оскільки захоплення підприємства досить часто супроводжується зміною керуючого менеджменту, і рейдери переходять до "сірих" і "чорних" дій. А оскільки ці дії в сучасних умовах значно ефективніші проти слабкого у боротьбі об'єкта поглинання, рейдери, як правило, застосовують їх з самого початку, не обтяжуючи себе досить складними і витратними легальними діями [3].

Ще одною з основних причин можливості рейдерства в нашій країні є ігнорування керівниками акціонерних суспільств прав акціонерів і недотримання норм законодавства, зокрема, про цінні папери. Тому, одним із основних знарядь, яке

використовується для ведення корпоративних воєн, є міноритарні акціонери. Не отримуючи часто ніякого доходу від володіння своїми акціями і не маючи поняття про їх реальну ринкову вартість, ці особи можуть не лише залучатися до схем зі скупки пакетів акцій (продаючи свої акції або видаючи довіреність), але і, що найнебезпечніше, використовуватися для корпоративного шантажу. Досить часто їх підтримують рейдери, надаючи їм як матеріальну, так і юридичну допомогу. Інколи, видаючи довіреність представникам рейдера на здійснення дій щодо їх акцій, у тому числі і на представництво їх інтересів у суді з усіма правами позивача, міноритарні акціонери фактично розширюють можливості атак рейдерів, які від імені цих акціонерів звертаються до суду із вигідними для себе вимогами.

Не менш важливою проблемою є недосконалість судової системи та можливості доступу до реєстрів акціонерів. Збір первинної інформації про об'єкт, що цікавить, здійснюється як з відкритих джерел, так і за допомогою негласних методів. Як правило, рейдери діють за вже апробованою схемою, яка складається з кількох етапів. Спочатку вони отримують конкретне замовлення, або самі підшукують для себе підприємство і збирають первинну інформацію про його фінансовий стан. В основному, найцінніші дані мають у своєму розпорядженні звільнені з підприємства менеджери, які готові поділитися "секретами фірми" навіть не за гроші, а з почуття помсти. Після цього рейдер виходить на реєстратора, за відповідну плату отримує реєстр всіх акціонерів і намагається скуповувати акції у дрібних держателів.

Характерними рисами рейдерства в Україні є використання таких інструментів, як примусові банкрутства, порушені проти власників кримінальні справи (зокрема за свідомо безглуздими підставами), фізичне насильство.

Практика свідчить, що основними «юрисдикційними» інструментами недружнього поглинання є: — ухвали судів про застосування заходів із забезпечення позовів, якими для сторони корпоративного конфлікту або іншої особи можуть застосовуватися заборони на відчуження активів і корпоративних прав, арешти банківських рахунків і рахунків у цінних паперах; заборони на проведення загальних зборів, реорганізації і інших корпоративних дій, на внесення змін до реєстру акціонерів тощо; — судові позови, подані з метою витребувати за допомогою суду певну інформацію від товариства, його учасників, реєстратора чи інших осіб; — судові рішення про визнання недійсними рішень загальних зборів та інших органів управління товариства, їх установчих документів; — судові рішення, спрямовані на легітимацію тих або інших рішень органів управління товариства або органів державної влади. Часто такі судові ухвали виносяться в результаті штучних організованих процесів, в яких обидві сторони, а також треті особи представляють інтереси агресора [4].

Тому тривале успішне рейдерство і вимагає наявності вельми серйозного адміністративного ресурсу. Компанії, що не мають його, не можуть довгий час утримуватися в числі лідерів цієї специфічної галузі і, як правило, після отримання значних фінансових ресурсів переорієнтовувалися на інші, спокійніші і безпечніші види бізнесу.

Дієвим способом захисту від рейдерства є обтяження майна підприємств, що ускладнює захоплення і зменшує привабливість об'єкту шляхом зниження ліквідності нерухомості. Найбільш поширеними видами обтяження в цілях захисту майна є довірче управління, застава і оренда, які є ускладнюючими умовами для власника при здійсненні своїх прав, тому стають палицями в колесах для рейдера. При цьому обтяжувати свою власність в цілях захисту необхідно тільки за допомогою дружньої компанії (бажано підконтрольною власникові), інакше сенсу в такому захисті немає.

Важливою превентивною мірою є і ретельне вивчення свого персоналу в цілях виключення витоку критично важливої інформації або прямої зради, а також збір інформації про потенційних замовників рейдерських нападів.

Як правило, дії рейдерів базуються не тільки на застосуванні сірих і чорних схем, але і на пошуку помилок керівника: неправильно оформлені документи, чорна бухгалтерія, не виплата дивідендів міноритарним акціонерам і тому подібні прорахунки. Мета ж захисної структури — створити ситуацію, при якій компанія буде практично недоступною рейдеру. Фахівці вважають, що в першу чергу треба бути впевненим в реєстраторі, оскільки саме він здійснює перереєстрацію переходу права власності на акції. Іноді реєстратор, що співпрацює з менеджментом підприємства стає його головним інформатором стосовно кількості скуплених рейдером акцій. Окрім того, реєстратор має адреси міноритарних акціонерів, що може полегшити рейдеру скупку акцій, тому досить часто рейдер намагається витребувати його навіть в судовому порядку, або вимагає реєстр поштових відправлень, за яким надсилалися повідомлення про проведення загальних зборів акціонерів. В такому випадку, якщо суд задовольняє таке клопотання, сторона, що захищається, просто дає копію цього реєстру, де адреса акціонерів закрита.

Іноді менеджмент, володіючи достатнім пакетом акцій здійснює їх додаткову емісію, з тим розрахунком, щоб самому або через підконтрольну фірму скупити всі акції не допустивши до купівлі рейдера. Таким чином пакет акцій рейдера може зменшитись у декілька разів. Але щоб гарантувати компанії, що захищається, від захоплення, необхідно спробувати викупити здобутий рейдерами пакет, навіть якщо ті начебто відмовилися від своїх намірів, адже навіть одна акція в руках рейдера може бути страшною зброєю. Така боротьба є досить тяжкою, оскільки потребує великих видатків і тих же заходів захисту, що використовують рейдери для нападу — адміністративного ресурсу та необхідних судових рішень [5]. Однак, випадки невдалих рейдерських атак, які завдали рейдерам великих збитків через сильний супротив менеджменту в Україні все ж існують.

Прозорість правил гри і «святість» приватної власності, звичайно ж, могло б забезпечити законодавство. Але поки воно більше ллє воду на млин не дуже охайних ділків. Узяти хоча б благородну мету захистити дрібних утримувачів акцій. Зараз вона просто зведена до абсурду. Наприклад, на все рухоме і нерухоме майно однієї агрофірми недавно судом накладений арешт - для забезпечення позову рейдерського міноритарника, що має лише 0,0197% акцій підприємства, який нібито не може вступити у володіння своєю власністю. Ніж не марення, що блокує роботу будь-кого, навіть найкрупнішої компанії? [6]

І в той же час уникають відповідальності інсайтери, що напевно не безвідплатно діляться конфіденційною інформацією з рейдерами. Так, на початку минулого року Кримінальний кодекс України доповнила стаття 232-1 (розголошення або використання неопублікованої інформації про емітент або його цінні папери). Але з'явилася вона там, швидше, для додання особі країни «європейського виразу», ніж як керівництво до дії.

Ще одним кроком до поліпшення ситуація, яка склалася є Указ Президента з дорученням Кабінету Міністрів України за участю Верховного Суду України і Генеральної прокуратури України проаналізувати факти рейдерства і за наслідками аналізу, з урахуванням міжнародного досвіду рішення подібних питань винести на розгляд Верховної Ради України проекти законодавчих актів відносно встановлення

кримінальної відповідальності за рейдерство, а також про інформування акціонерів суспільства про участь суспільства в корпоративному конфлікті.

Як мовиться в Указі, подібні законопроекти необхідно прийняти «для забезпечення захисту прав і законних інтересів акціонерів при дозволі корпоративних конфліктів» [7].

Отже, на наш погляд, потенційна загроза недружніх відносин існуватиме до тих пір, поки не будуть сформовані нормальні принципи корпоративного управління, засновані на відвертості і публічності діяльності акціонерного суспільства. Не буде вдосконалене існуюче законодавство, яке повинно забезпечити комплексний правовий захист крупного і середнього бізнесу, створити унікальні засоби протистояння на ринку недружньому злиттю і поглинанню та сприяти розвитку цивілізованих способів перерозподілу власності. Успішна побудова системи комплексного правового захисту, на нашу думку, можлива тільки при всебічному вивченні компанії і її діяльності на ринку. А також рішенням проблеми є ухвалення проекту закону "Про національну депозитарну систему України" Державної комісії по цінних паперах і фондовому ринку (ГКЦБФР) , який, на думку багатьох експертів, вчинить переворот в системі обліку прав власності на акції українських компаній. Головною ідеєю цього закону є концентрація списків акціонерів на єдиному депозитарії. При цьому скасовуються функції хранителів і реєстраторів. На думку розробників, реформа депозитарної системи дозволить розв'язати проблему подвійних реєстрів. Але на думку учасників ринку, це може привести до нового витка корпоративних конфліктів на Україні.

Література

- 1.Корпоративные конфликты. Причины возникновения и способы преодоления. – М.: Едиториал УРСС - 2002 - С. 7-8
- 2.Цікало В. Корпоративне товариство: поняття, ознаки, організаційно-правові форми // Право України. - 2006. - №6 – С.10-11.
3. Ъ-Гусев Ю. Рейдеры не уйдут из Украины // <http://www.offerings.ru/process/conflict.html>
- 4.Поляков Б. Банкротство при отсутствии должника. // Юридическая практика. - 2005. - №32. –С. 15.
- 5.Диба І. Обличчя зла або Як боротись з рейдерством? // Юридичний вісник України . - 2006. - №47. – С.19-22
- 6.Рейдерство в Украине будет процветать.// Деловая неделя . - 13.12.2006 – С.15-16
- 7.По материалам УНИАН. E-NEWS. В Украине введут уголовную ответственность за рейдерство // <http://politikan.com.ua>. – 13.02.2007.